

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
(۱۳۴)

پول و بانکداری و نهادهای مالی

مؤلفین

دکتر احمد مجتهد

و

دکتر علی حسن زاده

مجتهد، احمد
پول و بانکداری و نهادهای مالی / مؤلفین احمد مجتهد و علی
حسن زاده. - تهران: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۸۴.
ق. ۴۷۱ ص: جدول، نمودار. - (پژوهشکده پولی و بانکی بانک
مرکزی جمهوری اسلامی ایران: ۱۳۴)

ISBN: 964 - 8257 - 17- 5

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
پشت جلد به انگلیسی:
Money & Banking and
Financial Institution

کتابنامه: ص. ۴۶۶ - ۴۷۱
۱. پول ۲. بانک و بانکداری ۳. سازمان های مالی الف. حسن زاده،
علی، ۱۳۴۶ - ب. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. پژوهشکده پولی
و بانکی.
ج. عنوان.

۳۳۲/۴
۸۴-۲۵۹۲ م

پ ۲۷/م ۲۲۱/۴ HG
کتابخانه ملی ایران

شابک: ۹۶۴-۸۲۵۷-۱۷-۵

نام کتاب: پول و بانکداری و نهادهای مالی

مؤلفین: دکتر احمد مجتهد و دکتر علی حسن زاده

کارفرما و ناشر: پژوهشکده پولی و بانکی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: بهار ۱۳۸۴

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

قطع: وزیری

نشانی: تهران، خیابان پاسداران، ضرابخانه، نگارستان هفتم (بهرام جعفر)، پلاک ۱، کد پستی ۱۶۶۱۹

تلفن: ۲۸۵۵۶۰۸-۲۸۵۵۶۰۷

فاکس: ۲۸۵۰۴۵۷

پست الکترونیکی: E-mail: LIB @ MBRA-CBI.org

(کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است)

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۴	پیشگفتار
۴	دیباچه
	فصل اول: سیر تحول پول
۱	۱-۱- مقدمه
۱	۱-۲- روش مبادله پایاپای (تهاتری)
۶	۱-۳- پیدایش پول
۶	۱-۳-۱- پول کالایی
۷	۱-۳-۲- پول فلزی
۸	۱-۳-۳- تأثیر پیدایش پول فلزی در اقتصاد
۱۲	۱-۳-۴- نظام‌های پول فلزی
۱۳	۱-۳-۵- وظایف پول
۱۸	۱-۳-۶- اسکناس یا پول کاغذی
۱۹	۱-۳-۷- انتشار اسکناس و آغاز عملیات بانکی
۲۱	۱-۳-۸- تئوری‌ها و مکاتب انتشار اسکناس
۲۳	۱-۳-۹- پول تحریری (اعتباری)
۲۴	۱-۳-۱۰- پول الکترونیکی
۲۶	۱-۳-۱۱- ویژگی‌های کلیدی پول الکترونیکی
۲۸	۱-۳-۱۲- پیامدهای اقتصادی گسترش استفاده از پول الکترونیکی
۳۰	۱-۳-۱۳- آثار کلان اقتصادی پول الکترونیکی
۳۱	۱-۳-۱۴- مسائل حقوقی در صدور و استفاده از پول الکترونیکی
۳۴	۱-۳-۱۵- مسائل حقوقی و قانونی در تنظیم قواعد پول الکترونیکی
۳۵	۱-۳-۱۶- تسویه بانکی و موضوعات ثبات و امنیت

۳۶	۱۷-۳-۱- مقابله با استفاده غیر صحیح از پول الکترونیکی
۳۶	۱۸-۳-۱- اثرات پول الکترونیکی بر بانک‌ها
۳۷	۱۹-۳-۱- مروری بر واژه‌ها و اصطلاحات پولی
۴۰	سؤالاتی برای بحث

فصل دوم: عرضه پول

۴۱	۱-۲- مقدمه
۴۲	۲-۲- عرضه پول
۴۲	۱-۲-۲- پایه پولی
۴۴	۲-۲-۲- ضریب فزاینده پولی
۴۸	۳-۲-۲- آثار تغییر در نرخ ذخیره قانونی بر ضریب فزاینده پول
۴۹	۴-۲-۲- تأثیر وجود ذخایر مازاد یا احتیاطی بر ضریب فزاینده پولی
۵۱	۵-۲-۲- نقش انجام معاملات نقدی بر ضریب فزاینده پول
۵۳	۶-۲-۲- نقش دولت در ضریب فزاینده پول
۵۳	۷-۲-۲- جمع‌بندی
۵۴	۳-۲- الگوهای تعیین (چگونگی) عرضه پول
۵۵	۱-۲-۳- الگوهای ساده ضریب فزاینده
۶۲	۲-۲-۳- الگوی جریان وجوه
۶۷	۳-۲-۳- کنترل عرضه پول
۷۴	۴-۲-۳- انتقادات بر دیدگاه کنترل پایه پولی
۷۷	۵-۲-۳- خلاصه و جمع‌بندی
۷۸	سؤالاتی برای بحث

فصل سوم: مروری بر نظریه‌های تقاضای پول

۷۹	۱-۳- مقدمه
۷۹	۲-۳- نظریه‌های پولی قبل از کلاسیک‌ها
۸۰	۳-۳- نظریات پولی کلاسیک‌ها

۸۱	۳-۳-۱- قانون «سی» و اقتصاد کلاسیکی
۸۲	۳-۳-۲- نظریه مقداری پول از دیدگاه ریکاردو
۸۲	۳-۳-۳- دیدگاه جان استوارت میل
۸۳	۳-۳-۴- نظریه تقاضای پول ایروینگ فیشر
۸۵	۳-۳-۵- فروض فیشر
۸۶	۳-۴- نظریه‌های پولی کلاسیک‌های جدید
۸۷	۳-۴-۱- نظریه تقاضای پول از دیدگاه والراس
۸۹	۳-۴-۲- نظریه تقاضای پول مارشال (کمبریج)
۹۱	۳-۴-۳- نظریه تقاضای پول ویکسل
۹۲	۳-۵- نظریه تقاضای پول از دیدگاه کینز (رجحان نقدینگی
۱۰۱	۳-۶- نظریه تقاضای پول از دیدگاه پولیون (فریدمن)
۱۰۱	۳-۶-۱- نظریه جدید مقداری پول (فریدمن)
۱۰۷	۳-۷- تئوری‌های پولی از دیدگاه کینزین‌های جدید
۱۰۷	۳-۷-۱- نظریه رجحان نقدینگی توبین
۱۱۱	۳-۷-۲- نظریه تقاضای معاملاتی پول از نظر توبین
۱۱۳	۳-۷-۳- نظریه تقاضای معاملات پول از نظر بامول
۱۱۷	سؤالاتی برای بحث

فصل چهارم: بانک و بانکداری

۱۱۹	۴-۱- اهمیت و نقش بانک و مؤسسات پولی در اقتصاد
۱۲۰	۴-۲- مبانی نظام اعتباری یا عملیات بانکی
۱۲۱	۴-۳- اصول حاکم بر عملیات بانکی
۱۲۲	۴-۳-۱- اصل تمرکز بانکی
۱۲۲	۴-۳-۲- اصل تخصص بانکی
۱۲۲	۴-۳-۳- اصل نظارت بانکی
۱۲۳	۴-۴- نظریه‌های بانکداری
۱۲۳	۴-۴-۱- نظریه‌های قدیمی

۱۲۶	۲-۴-۴- نظریه‌های جدید
۱۳۱	۵-۴- سیر تکامل بانکداری در جهان
۱۳۴	۶-۴- سیر تکامل بانکداری در ایران
۱۳۵	۱-۴-۶- پیدایش مؤسسات بانکی و صرافی
۱۴۸	۷-۴- بانک مرکزی و وظایف آن
۱۴۹	۸-۴- استقلال بانک مرکزی
۱۵۰	۹-۴- قوانین بانکی در ایران
۱۵۰	۱۰-۴- ملی شدن بانک‌ها بعد از پیروزی انقلاب اسلامی
۱۵۱	۱-۱۰-۴- دلایل ملی شدن بانک‌ها
۱۵۲	۲-۱۰-۴- جنبه‌های مثبت ملی شدن بانک‌ها
۱۵۳	۳-۱۰-۴- جنبه‌های منفی ملی شدن بانک‌ها
۱۵۴	۱۱-۴- ارکان نظام بانکی
۱۵۶	۱۲-۴- ادغام بانک‌ها
۱۵۹	سؤالاتی برای بحث

فصل پنجم: ساختار و طبقه‌بندی نهادهای فعال در بازارهای مالی

۱۶۱	۱-۵- مقدمه
۱۶۳	۲-۵- جنبه‌های عملکرد اقتصادی مؤسسات و واسطه‌های مالی
۱۶۴	۳-۵- طبقه‌بندی نهادهای مالی
۱۶۵	۱-۳-۵- نهادهای مالی پایه بانکی و غیربانکی
۱۸۰	۲-۳-۵- نهادهای مالی قراردادی
۱۸۳	۳-۳-۵- نهادهای مالی پایه اوراق بهادار
۲۰۷	سؤالاتی برای بحث

فصل ششم: بانکداری الکترونیکی

۲۰۹	۱-۶- مقدمه
۲۱۱	۲-۶- مفهوم انتقال الکترونیکی وجوه (EFT)

۲۱۳	۶-۳- اهمیت و جایگاه انتقال الکترونیکی
۲۱۴	۶-۴- مزایا و ویژگی‌های بکارگیری انتقال الکترونیکی وجوه
۲۱۷	۶-۵- نحوه عملکرد انتقال وجوه
۲۱۹	۶-۵-۱- فرایند انتقال وجه با وجود یک بانک
۲۲۰	۶-۵-۲- فرایند انتقال وجه با وجود دو بانک
۲۲۰	۶-۵-۳- انتقال وجه با درگیری همزمان سه بانک
۲۲۳	۶-۶- انواع سیستم‌های انتقال الکترونیکی وجوه
۲۲۴	۶-۶-۱- بانکداری الکترونیکی مصرف‌کننده (در سطح مشتری)
۲۲۸	۶-۶-۲- بانکداری الکترونیکی بین بانکی
۲۲۹	۶-۶-۳- کارت‌های پلاستیکی (بانکی) در بانکداری الکترونیکی
۲۳۱	۶-۷- معماری سیستم‌های پرداخت الکترونیکی
۲۳۲	۶-۸- ویژگی‌های سیستم‌های پرداخت الکترونیکی مناسب
۲۳۴	۶-۹- عناصر اصلی سیستم پرداخت الکترونیکی
۲۳۵	۶-۱۰- زیرساخت‌های فتاوری سیستم پرداخت الکترونیکی
۲۳۵	۶-۱۱- زیرساخت‌های قانونی لازم برای سیستم‌های پرداخت الکترونیکی
۲۳۶	۶-۱۲- زیرساخت‌های امنیتی سیستم‌های پرداخت الکترونیکی
۲۳۷	۶-۱۳- سازوکار پرداخت در سیستم پرداخت الکترونیکی
۲۳۹	سؤالاتی برای بحث

فصل هفتم: مبانی بانکداری اسلامی

۲۴۱	۷-۱- مقدمه
۲۴۲	۷-۲- آشنایی با مفاهیم اولیه
۲۴۳	۷-۳- تعریف نظام بانکداری اسلامی
۲۴۴	۷-۴- حذف بهره - محوریت بانکداری اسلامی
۲۴۵	۷-۵- مبانی عملیات بانکی در نظام بانکداری اسلامی
۲۴۶	۷-۶- سازوکار تجهیز منابع در بانکداری اسلامی
۲۴۸	۷-۷- سازوکار مصرف منابع در بانکداری اسلامی

- ۲۴۹ ۸-۷. نقش و اهمیت نظام بانکداری اسلامی
- ۲۵۵ ۹-۷. بانکداری اسلامی در ایران
- ۲۵۷ ۱-۹-۷. عقود مشارکتی
- ۲۵۸ ۲-۹-۷. عقود با بازدهی ثابت
- ۲۵۹ ۳-۹-۷. سایر تسهیلات اعطایی (قرض الحسنه اعطایی)
- ۲۶۰ ۱۰-۷. بررسی عملکرد نظام بانکداری بدون ربا در ایران
- ۲۶۱ ۱۱-۷. بانک مرکزی در نظام بانکداری بدون ربا
- ۲۶۳ ۱۲-۷. چالش‌ها و مشکلات نظام بانکداری بدون ربا در ایران
- ۲۶۳ ۱-۱۲-۷. نبودن نظام برنامه‌ریزی کارآمد جهت توسعه بانکداری
- ۲۶۳ ۲-۱۲-۷. صوری بودن بخشی از عملیات بانکی به علت فقدان ابزارها و سازمان‌دهی‌های لازم
- ۲۶۴ ۳-۱۲-۷. پایین بودن میزان گرایش بانک‌ها به مشارکت واقعی
- ۲۶۶ ۴-۱۲-۷. فقدان سیستم حسابداری کارآمد و استاندارد
- ۲۶۷ ۵-۱۲-۷. عدم پرداخت سود واقعی به سپرده‌گذاران
- ۲۶۸ ۶-۱۲-۷. عدم تمایل پذیرش ریسک سرمایه‌گذاری از طرف بانک
- ۲۶۸ ۷-۱۲-۷. عدم وجود روش مناسبی برای تمدید زمان بازپرداخت تسهیلات بانکی
- ۲۶۹ ۸-۱۲-۷. فقدان نظام نظارتی و بازرسی کارآمد
- ۲۷۰ ۹-۱۲-۷. ضعف توان کارشناسی قوی در بانک‌ها
- ۲۷۱ ۱۰-۱۲-۷. فقدان اعتقاد جامعه به اسلامی بودن عملیات بانکی
- ۲۷۱ ۱۱-۱۲-۷. عدم کارآیی مکانیسم پرداخت سود در جبران کاهش ارزش سپرده‌های مردم
- ۲۷۲ ۱۲-۱۲-۷. محدودیت‌های عقود در اعطای تسهیلات بانکی
- ۲۷۲ ۱۳-۱۲-۷. وجود محدودیت‌های متعدد قانونی خارج از کنترل نظام بانکی
- ۲۷۴ ۱۳-۷. کاربرد ابزارهای نوین بانکی در نظام بانکداری اسلامی
- ۲۷۶ ۱۴-۷. صوکوک ابزار نوین مالی در بازارهای مالی اسلامی
- ۲۷۶ ۱-۱۴-۷. تعریف صوکوک
- ۲۷۷ ۲-۱۴-۷. صوکوک اجاره چیست؟

فصل هشتم: سیاست‌های پولی

- ۲۸۱ - ۸-۱ - مقدمه
- ۲۸۲ - ۸-۲ - لزوم سیاست‌گذاری پولی
- ۲۸۳ - ۸-۳ - اهداف سیاست اقتصادی
- ۲۸۷ - ۸-۴ - ابزارهای سیاست پولی
- ۲۸۷ - ۸-۴-۱ - ابزارهای کمی سیاست پولی
- ۲۹۰ - ۸-۴-۲ - ابزارهای کیفی
- ۲۹۳ - ۸-۵ - انواع سیاست پولی
- ۲۹۳ - ۸-۶ - عوامل مؤثر در موفقیت اجرای سیاست پولی
- ۲۹۶ - ۸-۷ - عملکرد سیاست پولی
- ۲۹۷ - ۸-۸ - اثرات اجرای سیاست پولی بر تقاضا
- ۳۰۰ - ۸-۹ - تأثیر اجرای سیاست پولی بر تقاضا در حالت‌های خاص
- ۳۰۱ - ۸-۹-۱ - وضعیت دام نقدینگی
- ۳۰۱ - ۸-۹-۲ - عدم حساسیت تقاضای سرمایه‌گذاری نسبت به نرخ بهره
- ۳۰۴ - ۸-۹-۳ - عدم حساسیت تقاضای پول نسبت به نرخ بهره (مدل پولیون)
- ۳۰۶ - ۸-۱۰ - ارزیابی عملکرد اجرای سیاست‌های پولی بر سطح اشتغال و تولید
- ۳۰۶ - ۸-۱۰-۱ - سیاست‌های پولی در الگوی کلاسیک‌ها
- ۳۱۰ - ۸-۱۰-۲ - سیاست‌های پولی در الگوی کینزین‌ها
- ۳۱۵ - ۸-۱۱ - سیاست‌های پولی و فرضیه انتظارات عقلایی
- ۳۱۶ - ۸-۱۲ - مروری بر عملکرد سیاست‌های پولی در ایران
- ۳۲۰ - ۸-۱۳ - سیاست‌های پولی و ارزی مطلوب جهت مقابله با تورم و بیکاری در ایران
- ۳۲۰ - ۸-۱۴ - اقتصاد ایران بعد از انقلاب اسلامی
- ۳۲۳ - ۸-۱۵ - عوامل مؤثر در تداوم تورم در ایران

۳۳۰	۸-۱۶ - تجربه سایر کشورها در مقابله با تورم و بیکاری
۳۳۲	۸-۱۷ - هدف گذاری تورم
۳۳۳	۸-۱۸ - مشکلات اشتغال و سیاست‌های اقتصادی در برنامه سوم توسعه
۳۳۵	۸-۱۹ - راه حل‌ها
۳۴۱	سؤالاتی برای بحث

فصل نهم: پول خارجی (ارز)

۳۴۲	۹-۱ - مقدمه
۳۴۴	۹-۲ - سازوکارهای تأمین و مصرف ارز در نظام‌های اقتصادی
۳۴۵	۹-۳ - طبقه‌بندی انواع ارز
۳۴۵	۹-۳-۱ - ارزهای قابل تبدیل
۳۴۶	۹-۳-۲ - ارزهای غیرقابل تبدیل
۳۴۶	۹-۴ - بازار ارز
۳۴۸	۹-۵ - نظام‌های ارزی
۳۴۸	۹-۵-۱ - نظام نرخ‌های ثابت ارز
۳۴۹	۹-۵-۲ - نظام نرخ‌های شناور ارز
۳۵۰	۹-۵-۳ - مقایسه نظام‌های نرخ‌های ارز ثابت و شناور
۳۵۲	۹-۶ - معاملات ارزی و روش‌های تعیین نرخ ارز
۳۵۳	۹-۶-۱ - معاملات تبدیل نقدی
۳۵۳	۹-۶-۲ - معاملات سلف
۳۵۴	۹-۶-۳ - معاملات تعویضی یا سواپ
۳۵۴	۹-۷ - سازمان‌های پولی بین‌المللی و نقش آن در رشد و توسعه اقتصادی کشورها
۳۵۵	۹-۷-۱ - صندوق بین‌المللی پول
۳۶۳	۹-۷-۲ - بانک جهانی
۳۶۶	۹-۸ - یورو، پول واحد اروپایی
۳۷۰	۹-۹ - یورو و تثبیت آن
۳۷۱	۹-۱۰ - یورو و صندوق بین‌المللی پول

فصل دهم: آشنایی با ابزارهای نوین بانکی به عنوان سازوکارهای

کاهش ریسک در نظام بانکی

۳۸۱	۱۰-۱- مقدمه
۳۸۲	۱۰-۲- تعریف ریسک
۳۸۴	۱۰-۳- انواع ریسک‌ها در صنعت بانکداری
۳۸۴	۱۰-۳-۱- ریسک بازار
۳۸۵	۱۰-۳-۲- ریسک نقدینگی
۳۸۵	۱۰-۳-۳- ریسک اعتباری
۳۸۶	۱۰-۳-۴- ریسک عملیاتی
۳۸۶	۱۰-۴- اهمیت و جایگاه ریسک در بخش بانکداری
۳۸۸	۱۰-۵- کاربرد ابزارهای نوین بانکی در کاهش ریسک‌های بانکی
۳۸۹	۱۰-۵-۱- ابزارهای مالی قابل کاربرد در بازار پول
۳۹۵	۱۰-۵-۲- ابزارهای مالی قابل کاربرد در بازار سرمایه
۴۰۰	۱۰-۵-۳- ابزارهای مالی مشتقه
۴۰۷	سؤالاتی برای بحث

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۳۹	جدول ۱-۱- وضعیت متغیرهای پولی و اعتباری کشور (۸۲-۱۳۷۵)
۱۳۲	جدول ۴-۱- بررسی وضعیت تأسیس بانک‌ها در نقاط مختلف اروپا
۲۷۵	جدول ۷-۱- مقایسه اهمیت مدت زمان اجراء دستور هزینه اجرای عملیات بانکی در آمریکا در سال ۲۰۰۲
۲۷۷	جدول ۷-۲- ابزارهای بازار سرمایه منطبق بر شریعت
۳۱۹	جدول ۸-۱- روند پایه پولی و ضریب فزاینده پولی در ایران
۳۳۹	جدول ۸-۲- تصمیمات شورای پول و اعتبار در مورد حد مجاز اعتبار (۸۱-۱۳۶۰)
۳۴۰	جدول ۸-۳- مقادیر منابع و مصارف پایه پولی در ایران (۱۳۸۲-۱۳۵۰)
۳۵۹	جدول ۹-۱- ضریب اهمیت پول پنج کشور بزرگ در محاسبه SDR
۳۶۰	جدول ۹-۲- ضریب اهمیت پول پنج کشور بزرگ جهان، در محاسبه SDR در سال ۲۰۰۰
۳۷۰	جدول ۹-۳- ارزش پول ملی کشورهای عضو بر حسب E.C.U

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۶۰	نمودار ۱-۲. عرضه پول کاملاً برونزا
۶۲	نمودار ۲-۲. عرضه پول برونزا با کمی کشش پذیری نسبت به نرخ بهره
۹۱	نمودار ۱-۳. معادله کمبریج با ارزش‌های متفاوت K
۹۴	نمودار ۲-۲. تقاضای معاملاتی برای پول
۹۵	نمودار ۳-۳. تقاضای احتیاطی برای پول
۹۹	نمودار ۴-۳. تقاضای سفته‌بازی برای نقدینگی پول (تقاضای پول برای سرمایه‌گذاری)
۱۰۹	نمودار ۵-۳. تابع مطلوبیت و ریسک
۱۱۰	نمودار ۶-۳. ترکیب بهینه ثروت با توجه به ریسک اقتصادی سرمایه‌گذاری
۱۱۰	نمودار ۷-۳. منحنی تقاضای سفته‌بازی پول از دیدگاه توبین
۱۱۱	نمودار ۸-۳. الگوی مصرف درآمد ماهانه فرد براساس نرخ معین و یکنواخت
۱۱۳	نمودار ۹-۳. هزینه‌ها و درآمدهای ناشی از انجام معاملات مالی
۱۳۰	نمودار ۱-۴. روند شاخص قیمت سهام Tipeg در ایران
۱۶۶	نمودار ۱-۵. ترکیب ساختار نهادهای مالی
۱۷۶	نمودار ۲-۵. انجام قرارداد در یک شرکت اجاره‌دهنده
۲۷۸	نمودار ۱-۷. ترکیب و ساختار حجم صوکوک منتشر شده در بازارهای مالی اسلامی
۲۹۸	نمودار ۱-۸. تأثیر سیاست پولی بر انتقال منحنی تقاضا
۲۹۹	نمودار ۲-۸. تأثیر سیاست پولی انبساطی بر حجم پول (منحنی LM)
۳۰۲	نمودار ۳-۸. تأثیر افزایش حجم پول بر نرخ بهره در وضعیت وام نقدینگی
۳۰۲	نمودار ۴-۸. تأثیر اجرای سیاست پولی انبساطی بر سطح تقاضای کل
۳۰۳	نمودار ۵-۸. خنثی بودن اجرای سیاست پولی بر تقاضای کل - از دیدگاه مالیون

- نمودار ۶-۸ - تأثیرگذاری سیاست انبساطی پولی به سطح تقاضای کل - از دیدگاه پولیون
- نمودار ۷-۸ - الگوی عرضه کلاسیک‌ها در اشتغال کامل
- نمودار ۸-۸ - اثر سیاست پولی انبساطی بر انتقال LM
- نمودار ۹-۸ - تأثیر افزایش قیمت بر سطح اشتغال تعادلی و مازاد کار
- نمودار ۱۰-۸ - تابع عرضه کل اقتصاد در الگوی کینزی
- نمودار ۱۱-۸ - سیاست پولی انبساطی در الگوی کینزی
- نمودار ۱۲-۸ - تأثیر تغییر قیمت‌ها بر سطح اشتغال و تولید از الگوی کینزی
- نمودار ۱۳-۸ - بررسی روند پایه پولی و نقدینگی کشور (۱۳۸۲-۱۳۵۰)
- نمودار ۱۴-۸ - مقایسه تورم و رشد پایه پولی کشور (۱۳۸۲-۱۳۵۰)
- نمودار ۱-۹ - عرضه و تقاضای ارز در بازار ارز

پیشگفتار

با آغاز قرن بیست و یکم میلادی، همچنان وقایع و تحولات دو دهه پایانی قرن بیستم - از نظر سیاسی و اقتصادی - برای مردم جهان فراموش نشدنی است. پیروزی انقلاب اسلامی ایران، فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و نظام سوسیالیستی به همراه آن، اتحاد دو آلمان، تشکیل اتحادیه اروپا، به وجود آمدن پول واحد اروپایی (یورو)، موفقیت مذاکرات دور اروگوئه و جانشینی گات باسازمان تجارت جهانی و فراتر از همه؛ تحولات تکنولوژی در زمینه جهانی شدن اقتصاد و انقلاب فناوری اطلاعات و ارتباطات و آغاز بحث دهکده جهانی، نشانه‌هایی از ارتباط نزدیک میان مردم ملل جهان، از نقطه نظر مسائل اقتصادی و سیاسی بوده‌اند. در حالیکه سهم بازرگانی در تولید ناخالص ملی کشورها رو به افزایش است و کمتر کشوری وجود دارد که استقلال اقتصادی را به معنی تولید همه کالاها در داخل بدانند؛ منافع تجارت جهانی باعث گردیده است که هر یک از کشورها - به تنهایی و یا از طریق تشکیل بازارهای مشترک - سعی در توسعه مراودات بازرگانی خود داشته باشند.

آنچه در جهان امروزی مطرح می‌باشد، رهایی از فقر و تحصیل توسعه اقتصادی - اجتماعی است که از طریق مراودات گسترده بین‌المللی امکان پذیر خواهد بود. در این راستا، مؤسسات پولی و مالی بین‌المللی نقش تازه‌ای را در رابطه با این تحولات مهم به عهده گرفته‌اند. بطوری که برای مثال، صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی در جریان تحولات سیاسی - اقتصادی اروپای شرقی و جمهوری‌های شوروی سابق، نقشی تعیین کننده و در جریان بحران مالی آسیای جنوب شرقی - از طریق انتقال میلیارد‌ها دلار به این کشورها - و بازگشت سریع به شرایط عادی، شیوه‌ای مؤثر راندنال نمودند. بحران مالی آسیای جنوب شرقی مبین این واقعیت بود که ملل جهان امروز، تا چه درجه‌ای به یکدیگر وابسته‌اند.

تحولات مورد اشاره، در زمینه مسائل پولی و بانکداری نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده‌اند. پول همچنان نقش حیاتی خود را در مبادلات بازرگانی، ذخیره ارزش‌ها و معیار سنجش به عهده دارد؛ لیکن آنچه امروزه در سطح ملی و بین‌المللی بر عهده پول و نظام بانکی است، به مراتب مهم‌تر و گسترده‌تر از نقشی است که برای این دو - در قرن بیستم - تعریف شده بود. فناوری جدید، بازارهای مالی و پولی را در سطح جهانی به یکدیگر

متصل نموده است و بورس‌های مهم دنیا آن چنان به یکدیگر وابسته‌اند که تحولات در یک بورس - در کمترین زمان ممکن - تأثیر بسزایی در سایر بورس‌ها به جا می‌گذارد. با جایگزینی نظام شناور نرخ ارز - به جای نظام ثابت برابری ارزها - علی‌رغم نگرانی‌هایی که در مورد آثار منفی آن در بازرگانی بین‌المللی وجود داشت، رشد بازرگانی با نرخ بالاتری ادامه یافت و نوسانات نرخ ارز تأثیری در توسعه تجارت جهانی بر جای نگذاشت؛ هر چند که از شدت نوسانات تا اندازه زیادی کاسته شد.

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران، نظام پولی کشور دچار تحول عمیقی گردید. حذف ربا از نظام بانکی - که امری غیرممکن در نظام اقتصادی سرمایه‌داری به نظر می‌رسید - در سه کشور ایران، پاکستان و سودان به اجرا گذاشته شد و تأسیس هزاران مؤسسه بانکداری اسلامی در جهان امروز، نمایانگر بخشی از تحول بانکی در اقتصاد جهانی است. تجربه ایران و سایر کشورهای مسلمان در زمینه‌های پولی و بانکی - هر چند هنوز در ابتدای راه - ممکن بودن چنین تحولی را در اقتصاد امروز نشان می‌دهد. علاقه سایر کشورهای اسلامی - و حتی غیراسلامی - به نظام بانکی بدون ربا، حاکی از مشکلاتی است که در نظام بانکداری و مالی سرمایه‌داری وجود دارد.

بروز پدیده انبوه شدن بدهی‌ها؛ چه دولت به مردم، چه مردم به یکدیگر و چه بانک‌ها به مردم، و در نهایت احتمال بروز بحران دیگری نظیر بحران رکودی ۱۹۲۹ از یک سو، و چاپ کتب متعددی که طی سال‌های اخیر پیرامون احتمال رویکرد بحرانی مشابه، منتشر شده‌اند از سوی دیگر، موجبات نگرانی مردم و دولت‌ها را فراهم نموده است.

با توجه به اهمیت ویژه‌ای که مسائل پولی و بانکی در اقتصاد امروزی بر عهده دارند، کتاب درسی حاضر تحت عنوان: «پول و بانکداری و نهادهای مالی» به منظور بهره‌برداری و استفاده دانشجویان رشته اقتصاد حسابداری و مدیریت در مقطع کارشناسی و حتی کارشناسی ارشد و دیگر علاقه‌مندان تدوین گردیده است. کتاب حاضر که نمره سال‌ها تدریس نگارنده در دانشگاه‌های کشور می‌باشد، به دنبال انتشار موفق کتاب پول و بانکداری می‌باشد که در سال ۱۳۸۰ توسط پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران منتشر گردیده با این تفاوت که افزودن سه فصل جدید پیرامون مسائل جدید پولی و بانکی به عنوان حلقه‌های مکمل این کتاب و همچنین تکمیل سایر مباحث در فصول دیگر کتاب از جنبه‌های تمایز آن می‌باشد. ضمن استفاده از بیانی ساده و مثال‌های علمی - به‌ویژه

از اقتصاد ایران - و نیز ارائه آخرین تحولات پولی و بانکی ایران و جهان، تلاشی به منظور تسهیل در تحصیل و درک مسائل و مفاهیم پولی و بانکی توسط دانش‌پژویان اقتصاد بوده است.

دکتر احمد مجتهد

مشاور رئیس کل

و

رئیس پژوهشکده پولی و بانکی

دیباچه

پول و تأثیر آن در اقتصاد موضوعی است که از اهمیت بسزایی در مکاتب اقتصادی برخوردار می‌باشد. این متغیر، اگرچه دارای تمامی نقش‌ها در اقتصاد نمی‌باشد؛ لیکن تأثیر آن از طریق اجرای سیاست‌های پولی و اعتباری بر اقتصاد جامعه، امری انکارناپذیر است. از این‌رو، آشنایی با مفاهیم و نظریه‌های مطرح شده در این زمینه و آگاهی از نظریه‌های پولی و همچنین سازوکارهای تأثیرگذاری این متغیر بر سایر متغیرهای اقتصادی - چه در بخش پولی و چه در بخش واقعی اقتصاد - از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بر این اساس، نویسندگان این کتاب سعی نموده‌اند تا با گردآوری نظریه‌های مربوط به تبیین رفتار پول و نقش آن در اقتصاد، مجموعه کاملی از نظریه‌های مربوطه را در اختیار دانشجویان و دانش‌پژوهان علاقه‌مند قرار دهند و تا حد قابل توجهی نیازهای درسی آنان را در این رشته تأمین نمایند.

کتاب حاضر در ده فصل تدوین گردیده است. فصل اول، به بررسی سیر تحول پول در اقتصاد اختصاص داده شده است. در فصل دوم، مؤلفین ضمن تعریف عرضه پول؛ به تعریف اجزاء تشکیل‌دهنده و سازوکار ایجاد پول از طریق نظام بانکی و معرفی الگوهای عرضه پول پرداخته‌اند. طی فصل سوم، نظریه‌های پولی: قبل از کلاسیک‌ها، کلاسیک‌ها، نئوکلاسیک‌ها، کینزین‌ها و نئوکینزین‌ها مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. فصل چهارم کتاب به مباحث بانکداری اختصاص یافته، ضمن اشاره به مبانی نظام بانکی، به بررسی سیر تحول بانکداری در جهان و ایران می‌پردازد. در فصل پنجم، به بررسی ساختار و ترکیب نهادهای مالی در اقتصاد اشاره نموده است. در فصل ششم، مباحث مربوط به بانکداری الکترونیک مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل هفتم ضمن اشاره به توجیهات فقهی و علمی حذف ربا در نظام اقتصادی اسلام، نظام عملیات بانکی در نظام بانکداری اسلامی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. فصل هشتم، با استفاده از ابزارهای مورد استفاده در سطح اقتصاد کلان، به ارزیابی کارآیی سیاست‌های پولی، تحت یک نظام اقتصادی سرمایه‌داری پرداخته است. فصل نهم کتاب به مباحث پولی بین‌المللی (ارز) و عملیات و معاملات ارزی در بازارهای پولی بین‌المللی، و ارزیابی و نقش مؤسسات پولی و مالی بین‌المللی بر اقتصاد

کشورهای در حال توسعه اختصاص یافته است.

نهایتاً در فصل دهم، مباحثی پیرامون معرفی ابزارهای جدید مسالی در نظام بانکداری نوین را بررسی می نماید.

نویسندگان کتاب درسی حاضر، خداوند سبحان را حمد و سپاس دارند که سبب ساز تدوین کتابی با هدف هم یاری با دانشجویان علاقه مند در درک مفاهیم اقتصادی - خصوصاً در زمینه های پولی و بانکی - بوده است.

دکتر احمد مجتهد - دکتر علی حسن زاده

بهار ۱۳۸۴